

CRISIS OP SOESTDIJK*

J.G. Kikkert

Er was nooit een Hofmans-affaire. Er was een hof-affaire. Beter nog is het te spreken van een hof-situatie. Deze ontstond lang voor het tijdelijk contact tussen mejuffrouw Hofmans en het staatshoofd en duurde nog geruime tijd voort nadat Greet Hofmans buiten beeld was geraakt.

Reeds in de nazomer van 1948 verspreidde zich in Haagse kringen het gerucht 'dat er een mevrouw op Soestdijk zat'. Tijdens beraad van de Tweede Kamer-fractie van de CHU wond freule mr C.W.I. Wittewaal van Stoetwegen zich op.¹ 'We moeten niet meedoen aan dat geroddel over het koningshuis.' Haar pogingen waren vergeefs, maar dit nieuws bleef toch tot bovengenoemde kringen beperkt. De natie wist van niets. De kranten zwegen.

Op Soestdijk ontwikkelde zich een steeds diepere kloof tussen de Juliana-vleugel (fundamentalistisch, pacifistisch en abstract) en de Bernhard-vleugel (opportunistisch, Atlantisch en concreet). Als Juliana en haar kring hun zin kregen, dreigde Nederland - midden in de Koude Oorlog! - de zwakste schakel in de NAVO te worden. Toen de Amerikanen Juliana hoorden spreken tijdens haar officiële rondreis door de Verenigde Staten in april 1952 konden zij zelf oordelen. Haar hooggestemde vermaningen gingen grotendeels over de hoofden van haar toehoorders heen, maar de CIA werd ongerust.² De BVD was dat al.

Voor Bernhard, een warm voorstander van nauwe politieke en militaire samenwerking met de Verenigde Staten, was dit onaangenaam. De Amerikanen dichtten hem, als prins-gemaal, veel invloed toe. Inmiddels was in het Oude Loo, het jachtslot van prinses Wilhelmina, sinds 1951 een secte-achtige religieuze bezinningsgroep actief. Pacifisme en vormen van bovennatuurlijke menslievendheid waren hier de drijvende krachten. Twee maal per jaar werden binnen deze grijze muren meerdaagse conferenties gehouden. Juliana verstuurde persoonlijk de invitaties. Weinigen durfden te weigeren, of vonden het gewoon interessant om een staatshoofd, een ex-staatshoofd en mensen als de filosoof Martin Buber, de wereldleraar Krishnamurti, Eleanor Roosevelt (de weduwe

* Dit artikel is ontleend aan: J.G. Kikkert, *Crisis op Soestdijk* (Breda 1996).

1 03-09-1948 part. archief H. Kikkert (lid Tweede Kamer).

2 H. Felderhof, int. 14-09-1986; rapportage J.H. van Roijen (ambassadeur in de VS) 20-04-1952.

van president Franklin D.), de fabrikanten Philips en Cadbury of de bankier Pierson te ontmoeten.

Greet Hofmans was daar ook. Zij was al eind 1947 door Bernhard (en niet door Juliana) naar Baarn ontboden om de genezing van zijn jongste dochter te bevorderen. Prinses Marijke (later: Christina) leed aan lensvertroebeling aan beide ogen en mejuffrouw Hofmans zou haar ter genezing opdragen aan God. Op de Oude Loo-conferenties was Greet Hofmans ook aanwezig, evenals andere vrouwen met wie Juliana zich omringde: mr. M.A. Tellegen, directeur van het Kabinet der Koningin en wel eens aangeduid als 'extraneus van het kabinet'³, mr. J. Geldens, de invloedrijke secretaresse van prinses Wilhelmina en Haagse gastvrouw van confessionele ministers, dr. M.A.M. Klompé, toen kamerlid voor de KVP en later minister, en mr. M. Tjeenk Willink, vertrouwelingen van Juliana en later lid van de Eerste Kamer voor de Partij van de Arbeid.

Prins Bernhard bezocht één keer een bijeenkomst op het Oude Loo (in juli 1951). Hij was allerm minst afkerig van 'het hogere' en het paranormale, maar zijn belangstelling lag op een ander niveau. De prins droeg amuletten en tatoeages ter bescherming van zijn gezondheid, hij liet een paragnost bij zijn zieke moeder komen en in 1977 ontwaarde hij, tussen zijn zomerverblijf en het vliegveld van Pisa, twee vliegende schotels aan de ochtendhemel.

Greet Hofmans, een voormalig textielarbeidster, met alleen een zwemdiploma en met niet meer talenkennis dan een paar woorden Engels, speelde op het Oude Loo een ondergeschikte rol en die rol was slechts ontleend aan haar band met Juliana. Dat háár inblazingen invloed hebben gehad op Juliana's functioneren als staatshoofd, wordt door iedereen die erbij was naar het rijk der fabelen verwezen.⁴ Die invloed was veel duidelijker afkomstig van de Oude Loo-groep als geheel, waartoe ook Juliana's particulier secretaris W.J. baron van Heeckeren van Molecaten en zijn echtgenote behoorden. Zij uitte zich in Juliana's toespraken (ondanks tegenstribbelende ministers) en in Juliana's weigering de doodvonnissen van veroordeelde Duitse oorlogsmisdadigers te bekrachtigen. Eerste minister Drees zat er mee. Voorlopig schoof hij de kwestie voor zich uit en zette hij de media (via het 'Rooy-Peereboomcompact' van 1954) een slot op de mond.⁵

Intussen gebeurde er op Soestdijk van alles. In de zomer van 1955 wilde Juliana echtscheiding en wees zij (vergeefs) Bernhard de deur. 'Hij moest maar bij zijn moeder op Warmelo intrekken'. Het eerste vertelde de prins enige jaren later niet aan zijn biograaf Alden Hatch, het tweede wel.⁶ Later werd als grond

3 L.J. Giebels, *Beel, van vazal tot onderkoning. Biografie 1902-1977* (Den Haag en Nijmegen 1995) 339.

4 Vgl. ook B.J. Udink, *Tekst en uitleg* (Baarn 1986) 58-59.

5 Slechts berichten over het Koninklijk Huis die waren bevestigd door het Kabinet der Koningin of de secretariaten zouden worden gepubliceerd. Dat gold ook voor onderschriften van foto's.

6 *De Groene Amsterdammer* 19-01-1991.

voor die scheiding altijd gedacht aan de ongebonden levenswijze van de prins (voor, tijdens en na de oorlog), omdat dit het meest voor de hand lag. Wellicht was echter de druppel die bij Juliana de emmer deed overlopen Bernhards weigering een behandeling van Marijkes ogen in Moskou goed te keuren 'omdat zoiets politiek niet kon'. Drees legde Juliana uit dat zij bij echtscheiding zou moeten aftreden. De koningin schrok terug voor de consequentie: de minderjarige Beatrix op de troon met prins Bernhard als regent.

Bernhard zelf besloot de kwestie in de openbaarheid te brengen. De vraag is waarom hij dat juist toen deed en niet eerder of later. Juliana's echtscheidingsplannen speelden hierbij geen rol. Bernhard voelde er niets voor zijn profijtelijke positie aan het Nederlandse hof te verlaten, terwijl een scheiding ook niet bevorderlijk zou zijn voor zijn internationaal prestige. Hij liet daarom zijn vriend Denis Sefton Delmer, sterreporter van de *Daily Express*, een idyllisch beeld schetsen van de familieverhoudingen op Soestdijk.⁷

In het bekende artikel in *Der Spiegel* kwam de echtscheidingskwestie in het geheel niet voor, de vermeende invloed van Raspoetin-Hofmans des te meer.⁸ Met dit verhaal, geschreven door Claus Jacobi, hoopte Bernhard niet alleen de tegenpartij ten paleize te verzwakken, maar ook de aandacht af te leiden van andere ontwikkelingen, die bedreigend voor hem waren.⁹ Juliana had Drees verzocht een einde te maken aan Bernhards voorzitterschap van de Bilderberg-bijeenkomsten, waar VIP's uit alle geledingen van de Atlantische samenleving discreet bijeenkwamen. Bovendien doken er nieuwe berichten op aangaande Bernhards samenwerking met nazi-Duitsland in de eerste fase van de Tweede Wereldoorlog.¹⁰

Het verhaal in *Der Spiegel* dwong Drees iets te doen. Hij benoemde een commissie van drie wijze mannen¹¹, die - officieel - ging onderzoeken hoe de Spiegel- en andere verhalen in de wereld waren gekomen en - in werkelijkheid - ging proberen een oplossing te vinden voor de Soestdijkse huwelijksproblemen. Bovendien deed Drees, niet zonder succes, pogingen de zaak uit de Nederlandse pers te houden. Daartoe werd de distributie van het gewraakte nummer van het Hamburgse weekblad in Nederland tegengegaan: een vorm van censuur. Achteraf kan worden vastgesteld dat dit in verscheidene Europese landen meer indruk maakte dan de eigenlijke hofkwestie. Men had zich de democratische verhoudingen in Nederland verder ontwikkeld voorgesteld dan deze waren...

7 *Daily Express* 18-06-1956.

8 13-06-1956. Volledige tekst in: J.G. Kikkert, *Crisis op Soestdijk* (Breda 1996) 112 e.v.

9 Bernhard kreeg vooraf nog inzage, maar zag kennelijk de vermelding van zijn NSDAP-lidmaatschap over het hoofd.

10 Zijn stiefvader Pantchoulidzew, werkzaam bij de *Abwehr*, stelde voor dat Bernhard zou bewerken dat het Nederlandse leger zich bij een Duitse inval zonder verzet overgaf. Dan zou Bernhard stadhouder in bezet Nederland worden (Kikkert, *Crisis*, 37). Of Bernhard zelf van dit plan op de hoogte was, is niet meer na te gaan.

11 L.J.M. Beel, P.S. Gerbrandy, jhr. A.W.L. Tjarda van Starkenborgh Stachouwer.

Niets nieuws onder de zon

Nader beschouwd was er geen sprake van een Hofmans-crisis. Het enige dat in 1956 gebeurde, was dat de al generaties bestaande - en altijd zorgvuldig afgedekte! - toestanden aan het Nederlandse hof aan de oppervlakte kwamen. Daarna ging de deksel weer zo gauw mogelijk op de doofpot. Anders geformuleerd: in de zogenaamde Hofmanszaak was niets nieuws onder de zon.

Het inschakelen van de pers is al zo oud als het Oranje-koninkrijk. Reeds Willem I deed dit in verband met de Belgische kwestie, Willem II deed dit toen hij het tweede huwelijk van zijn vader wilde verhinderen.¹²

Al onder Willem III was sprake van belangstelling voor het bovennatuurlijke aan het Nederlandse hof, waar koningin Sophie (van Wurtemberg) spiritistische seances hield, in de hoop haar jonggestorven zoontje Maurits in het hiernamaals terug te vinden. Toen het zesjarige prinsje overleed, was daaraan een hooglopend meningsverschil tussen Willem en Sophie over de behandelingswijze voorafgegaan. Dat deed de koning en zijn gemalin nog verder uiteendrijven. Er kwam scheiding van tafel en bed: Willem woonde in 't Loo bij Apeldoorn, Sophie in Huis ten Bosch bij Den Haag.¹³

Koningin Wilhelmina en prins-gemaal Hendrik van Mecklenburg-Schwerin woonden ook gescheiden. Ook zij waren 'als de zon en de maan'. In 1915 en 1917 deed Wilhelmina pogingen zich van Hendrik te laten scheiden, naar aanleiding van zijn huwelijksontrouw in Zwitserland.¹⁴ Eerste minister Cort van der Linden bracht haar tot andere gedachten, gebruikmakend van Wilhelmina's plichtsgevoel als koningin in oorlogstijd.

Ook aan Wilhelmina's hof was een overmaat aan belangstelling voor het 'hogere'. Zo inspireerde de vorstin zich op de wijsgeer Sadhu Soendar Singh¹⁵ en de prins-gemaal op Bo Yin Ra¹⁶. Ook aan Wilhelmina's hof verscheen een wondergenezer: Felix Kersten, een Baltische Duitser met de Finse nationaliteit, die zich op Wilhelmina's verzoek in de nabijheid van het paleis vestigde om Hendrik van zijn kwalen af te helpen. Van zijn optreden 'ging een sterke suggestieve kracht uit'.¹⁷

Juliana's belangstelling voor geloof en bijgeloof was zo mogelijk nog groter dan die van haar moeder. Reeds als elfjarig kind verbaasde zij bezoekers met haar kennis van vreemde en minder vreemde godsdiensten. En toen zij als jonge vrouw ruim een jaar in Leiden studeerde koos zij de fenomenologie der

12 Met de rooms-katholieke Belgische gravin Henriette d'Oultremont.

13 Officiële acte in Hauptstaatsarchiv Stuttgart.

14 H. Arlman en G. Mulder, *Van de Prins geen kwaad* (Alphen aan den Rijn 1982) 32.

15 Wilhelmina, *Eenzaam maar niet alleen* (Amsterdam 1962, vijfde druk) 225 e.v. Ned. bewerking Van Boetzelaer van Dubbeldam (1926).

16 L. de Jong, *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*, XIV ('s-Gravenhage 1991) 586. Ned. vertalingen van Bo Yin Ra's gedachten in 1928 en 1931, in het Duits uitgegeven in Basel in 1952.

17 De Jong Xb (1982), 1150.

godsdiensten als een van haar onderwerpen. Ook al uit die tijd dateerden haar contacten met al of niet religieus bevlogen wereldverbeteraars. Aan een van hen, ir. Kees Boeke, vertrouwde zij de opleiding van haar kinderen toe, tot Bernhard daar een einde aan liet maken.

De jonge Juliana stond in kwesties van het bovennatuurlijke en esoterische onder sterke invloed van ex-keizer Wilhelm II, in ballingschap te Doorn. Op zijn advies werd in 1938 de plaats voor Beatrix' wieg aangewezen door een wichelroedeloopster.

De 'Hofmans-affaire' was dus in werkelijkheid veel ouder dan mevrouw Hofmans. De affaire zou ook nog lang na haar terugtreden (in 1956) en overlijden (in 1968) doorgaan. Op advies van de bovengenoemde commissie van drie vond een zuivering op beperkte schaal van de Soestdijkse hofhouding plaats. Maar de opvolger van Juliana's secretaris W.J. baron van Heeckeren van Molecaten verkondigde in zijn vrije uren op straat en als gastpredikant te Baarn het evangelie. Ook had Juliana hem uitverkoren (ondanks een op vrij ruime schaal bekend NSB-verleden¹⁸), omdat hij roerend over zijn ongelukkige zoontje had geschreven. Deze publicatie heette 'Scheel engeltje'.¹⁹

In mei 1959 bezocht George Adamski het koninklijk paleis. Hij was bekend om zijn ruimtereizen en trad tevens op als vertegenwoordiger van de bewoners van Venus. Juliana luisterde geboeid naar zijn verhalen en liet hem een persconferentie houden op het Soestdijkse gazon.

Juliana's contacten met Baghwan Shree Rajneesh dateerden van een wat latere periode, toen Juliana nog steeds vertwijfeld zocht naar middelen om de wereld te verbeteren. Zij las al zijn boeken en enige tijd was er achter de schermen commotie omdat de Baghwan zich blijvend in Nederland zou vestigen.

Ook bij de dochters van Juliana viel de appel niet ver van de stam. Zo vertelde prinses Margriet in een televisie-interview²⁰ duidelijk bevlogen over haar lidmaatschap van een huisgemeente.²¹ Maar prinses Irene timmerde spectaculairder aan de weg. Na haar scheiding van prins Karel Hugo van Bourbon-Parma verdiepte zij zich in de aura-geneeskunde. Haar nieuwe-tijdsdenken manifesteerde zich in een recent boek²² en in haar hierop aansluitende (reis)-activiteiten voor de instelling 'Oibibio'.

'Deze opsomming van paranormale activiteiten door het koninklijk bewind laat zien dat niet enkel prinses Juliana een mystieke neiging vertoont.'²³ Dat Juliana's politieke positie hierdoor in de jaren vijftig ter discussie kwam, is ook

18 De Jong I (1969) 360-361.

19 J. van der Hoeven, *Scheel Engeltje* (z.p. 1956)

20 NOS 1992.

21 H. Hansen, *De Koning komt* (Amsterdam 1993) 101.

22 I. van Lippe-Biesterfeld, *Dialog met de natuur* (Deventer 1995).

23 A. Bredenhoff en J.T. Offringa, *Greet Hofmans. Occult licht op een koninklijke affaire* (Kampen 1996) 73.

al niet nieuw. Ook Wilhelmina had heel wat met de verantwoordelijke bewindslieden te stellen. Toch was er een verschil. Het koninklijk gezag was onder Juliana groter dan onder Wilhelmina. De liberale en vaak adellijke grote heren, die onder Wilhelmina de departementen beheerden, lieten zich door Oranje niet zo gemakkelijk inpalmen en imponeren als de ministers en autoriteiten van eenvoudiger afkomst, zoals Drees en Den Uyl, die na de Tweede Wereldoorlog met het staatshoofd het land bestierden.²⁴ Vermoedelijk bestaat deze situatie onder koningin Beatrix nog steeds.

24 C.A. Tamse ed., *De monarchie in Nederland* (Amsterdam en Brussel 1980) 224.